

a társadalmi összefüggések teljes szövevényét áttekintő szemléletre azért is szükségünk van, hogy mélyebben megismerjük azokat az okokat, amelyek megakadályozzák, hogy az információ egy kívánatos cselekvési program elindítója legyen.

Az információnak cselekvéssé konvertálódó folyamatát sok minden hátráltathatja vagy meg is akadályozhatja, így pl. fizikai, földrajzi, pénzügyi tényezők, helytelen nézetek (amelyek a múlt tapasztalataiban gyökereznek), véleménykülönbségek és konfliktusok (amikor a helyes nézetek nem jutnak érvényre), az eszközök, képességek, alkalmak hiánya az információnak társadalmi cselekvéssé való alakítására. Mindezek azt mutatják, hogy az információ csak szükséges kiindulási pontja, de általában sohasem elégséges feltétele a cselekvésnek. Ezért is sokkal nagyobb figyelmet kell szentelni annak vizsgálatára, hogy az információ szolgáltatása után miként alakul az információ tényleges felhasználásának a sorsa?

A kommunikáció hatásának egyik jelentős tényezője a média, az információt hordozó, közvetítő eszköz. S ha nem mondjuk is – *Mc Luhan* slogan-né vált kifejezésével – hogy a média maga az üzenet, azt mindenesetre vizsgálnunk kell a különböző országokban, hogy a média milyen mértékben vált (információs, kommunikációs) rendszerré.

A kommunikáció hatásának és egyéb jelenségeinek problémáit sokkal mélyrehatóbban kellene vizsgálnunk, elsősorban olyan szociológiai szemlélettel, amely alapvetőnek tekinti az információ adójának és vevőjének kapcsolatát, viszonyát saját intézményéhez és más intézményekhez, s ezt az adott társadalmi rendszerek megfelelő struktúrájának keretében foglalja.

Az információ, kommunikáció hatásának problémakörébe tartozik annak vizsgálata is, hogy *milyen mértékben értik meg az információt?* A tömegkommunikációra vonatkozó vizsgálatok azt mutatják, hogy a nyomtatásban vagy elektronikus eszközökkel közölt információknak („híreknek”) csak kis részét „fogják fel”, tartják emlékezetben még azok is, akik rendszeres olvasók vagy nézők. Ennek okát abban kereshetjük, hogy az üzenetek kódolójának és dekódolójának világa eléggé eltér egymástól a társadalmi, kulturális és nyelvi különbségek miatt.

S gyakran előfordul, hogy az információs, kommunikációs szakma képviselői szinte csak egymásnak beszélnek, s ezáltal kialakítanak és folyamatosan átörökítenek egyfajta szakmai zsarnokságot, ami nyilvánvalóan szöges ellentéte a valóban társadalmi hatást keltő kommunikációnak.

Jelenleg az információs és kommunikációs politika alakításában három fő szempont érvényesül: a *magánprofit*, a *politikai célszerűség* s a *meglévő társadalmi struktúrák fenntartása*. Egy negyedik, uralkodó kritériumra volna szükség, s ez: az egyének és társadalmak tényleges információs és kommunikációs szükséglete! A technológia nem határozhatja meg a szükségleteket, – előbb az információs és kommunikációs szükségleteket

kell értékelően megállapítani, majd ezekhez igazítani a technológia fejlesztését és a kommunikációs politikát. A kutatás alapvető feladata, hogy megállapítsa a szükségleteket, s azután szolgáltatssa azokat az információkat, amelyek az értelmes politika kialakításának elengedhetetlen feltételei. Ez nem könnyű feladat, de ezt az utat kell választani a technológiai és piaci determinizmus egészségtelen vegyülete helyett.

[HALLORAN, J. D.: *Information and communication* = *Aslib Proceedings*, 31. köt. 1. sz. 1979. p. 21–28.]

☆☆☆

(Györe Pál)

Az információ mint hatalmi tényező

Az információ az ismeret (tudás) alapanyaga. Egy eszményi világban, amelyben az információ teljesen szabadon áramlana s mindenkinek egyforma képessége volna az információ tudássá való alakítására, egyetlen személy vagy csoport sem szerezhetne előnyt másokkal szemben az információ birtoklása által. Jelenleg azonban nem ez a helyzet. Az információ áramlása korlátozva van; az emberi tevékenységeknek több olyan területe van, ahol nemcsak szükséges, de egyenesen *parancsoló követelmény az információáramlás szabályozása*. A kormányzat, az ipar, a kereskedelem igen határozottan gátakat emel az információ szabad folyása elé abból a célból, hogy hatalmi pozícióra tegyen szert s ezt fenntartsa, megerősítse.

De ha nem gátolná is semmi az információáramlást, a társadalom egyéneinek és csoportjainak információ-felhasználó képessége egyenlőtlen maradna. Ez részben abból következik, hogy *az információ csak a tudás alapanyaga, nyersanyaga, és nem maga a tudás*. Mint nyersanyagot fel kell dolgozni, alakítani s finomítani kell. S akik ezt a feladatot jobban, jobb eszközökkel s módszerekkel végzik, előnyre tesznek szert a többiekkel szemben.

Ebből az látszik, hogy tulajdonképpen nem maga az információ a hatalmi tényező. Sokkal inkább az információ áramlásának és feldolgozásának szabályozása, ellenőrzése az, ami alkalmat ad az információnak a hatalom érdekében történő kihasználására. Ezért van s ezért lesz mind nagyobb jelentősége azoknak a folyamatoknak, mechanizmusoknak, amelyekkel az információt előállítjuk, értelmezzük, szolgáltatjuk. Az ipari társadalomban az ipari potenciál (nyersanyagok, természeti erőforrások birtoklása, kiaknázása, feldolgozása stb.) vált társadalmilag hatalmi tényezővé, a jövő „posztindusztriális” társadalmában egyre inkább *az információban rejlő hatalmi tényező válik meghatározó társadalmi hatóerővé*.

Mindezek figyelembevételével alapvetően fontos kérdésnek tekinthetjük, hogy miként alakul a közeljövőben

az információszervezés, az információáramlás, feldolgozás, szolgáltatás irányítása, szabályozása, tehát az információ management?

Az információs technológia változásai már élesen szembetűnnek. Egészen a legutóbbi időkig az információ rögzítése úgy történt, hogy *papírra jeleket róttunk*. Ez az eljárás – bár az említett korlátozások itt is megvannak – *elég demokratikus mind az információ előállítása, mind az információ használata szempontjából*. Az emberek többsége ugyanis képes arra, hogy jeleket vessen papírra s azután megértse ezek jelentését, a technikai eszközök egészen kis mértékű közbeiktatásával.

Az újabb információrögzítő találmányok (mágnesszalag stb.) viszont *egyre bonyolultabb technikai eszközöket helyeznek az információ előállítói és felhasználói közé*. S ez az irányzat folyamatossá és egyben gyorsulóvá vált két okból is. A papírra rögzítés egyre drágul, ezért a költségeket csökkentő eljárásokra van szükség; s az új technológiák bevezetése olyan információkezelő, -feldolgozó, -szolgáltató módszerekre ad lehetőséget, amilyenek a hagyományos technológiával nem valósíthatók meg.

Az új információs technológia alkalmazásával tehát *egyre nő a távolság az információ előállítói és felhasználói között*. S ez azt vonhatja maga után, hogy az információ management létrehozza az egyéneknek és intézményeknek egy olyan csoportját, amely az információ szempontjából előnyben van. Ez a folyamat hasonló ahhoz, ahogyan az ipari forradalom „kitermelte” az iparilag előnyben lévő nemzetek, vállalatok, egyének csoportját. Nyilvánvaló, hogy az információs társadalomban ez nem kedvező, nem kívánatos irányzat lenne. S ez a tendencia még fenyegetőbb jelleget ölt, hogy ha arra gondolunk, hogy a számítógépes rendszerben milyen „manipulációkat” lehet végezni pl. a személyi adatokkal!

Ha viszont pozitív módon sikerül felhasználni az új technológiák adta lehetőségeket, akkor az információ management olyan eredményeket érhet el, amilyenekre eddig még nem volt példa. Akkor a fejlődés egészséges irányban haladhat azért, hogy igen nagy mértékben javulnak és gyorsulnak az információfeldolgozás folyamatai, az információnak tudássá való átalakítása, s ennek folytán *jelentősen növekedik az információnak mint a tudás alapanyagának értéke*. Az információ szabad mozgásával kell biztosítani, hogy ne alakuljon ki egy „*információs elit*”, s az a veszélyes helyzet, amely ennek szükségszerű velejárója.

Magától értetődik, hogy az új információs technológiát kikerülni most már nem lehet; már nem térhetünk vissza a „régi szép időkhez”. Nem arról van szó, hogy az „*órát visszaállítsuk*”, hanem arról, hogy *figyeljünk azokra a potenciális veszélyekre, amelyekkel az új információ managementnek szembe kell néznie*, mivel most sokkal nagyobbak a hatalommal való visszaélés lehetőségei, mint korábban voltak. A veszélyek elkerülése érdekében az információ managementnek úgy kell működnie, hogy

az információhasználat demokratikus legyen, az információ s a feldolgozási mechanizmusok olyan széles körben legyenek elérhetőek, amilyenben csak lehet!

Ehhez – egy hatékony cselekvési program lépéseként – meg kellene alapozni magát az információ management szakmát. El kellene érni, hogy mindazok, akik felelősek egy információs rendszer kifejlesztéséért és működtetéséért, egy alaposan kimunkált, megfelelő keretbe foglalt *szakmai irányelv-rendszer szerint végezzék feladataikat*.

Az előzőekből is következik, hogy az információ management szakma képviselőinek (a managereknek) részletesen kellene foglalkozniuk pl. azzal a kérdéssel, hogy mennyire jogos az információáramlás korlátozása nemzeti, ipari, kereskedelmi érdekből. Hallatniuk kellene szavukat, szakmai véleményüket – előzetesen – az információáramlásra, ennek korlátozására (pl. hivatali titokra) vonatkozó törvények, rendeletek előkészítése során.

Az információ management fontos feladata, hogy folyamatosan *tanulmányozza a régi és új információs technológiák közötti megfelelő egyensúly alakulását*. Ilyen vizsgálatok azonban csak akkor folyhatnak kielégítően, ha ezeket a jelen és jövő információs társadalma gazdasági infrastruktúrájának elemzésével együtt végzik. Jelenleg elég keveset tudunk azokról az utakról-módokról, amelyeken át a pénz- és egyéb erőforrások bekerülnek az információ előállításának és felhasználásának folyamatába. Még kevesebbet tudunk arról, hogy az egyik gazdasági szektor tevékenységeinek és beruházásainak változásai milyen hatással vannak egy másik szektorra.

Mindaddig, amíg ki nem alakítják az információs társadalom reális, valóban informatív modelljét, nem ítélniük meg kellőképpen, hogy *egy meghatározott információpolitika csakugyan hozzájárul-e az információ management általános hatékonyságához*. S ha mindez úgy van, megkockáztathatjuk azt a véleményt, hogy a változás (fejlődés) irányát inkább a mindenkorai politikai és gazdasági erőviszonyok, mint a közjó érdekeit néző, egzakt ismeretekre alapuló megfontolások döntenek el.

Az előzőek alapján világossá válik, hogy az információ managementnek mint szakmának nemcsak technikai és gazdasági kérdésekkel kell foglalkoznia, hanem mérlegelnie kell mindazokat a politikai, társadalmi, etikai szempontokat is, amelyek hatással vannak az információ szabad áramlására s hozzájárulnak ahhoz, hogy mindenki egyenlő mértékben használhassa az információt tudásának alkotó gyarapítására.

/KENT, A. K.: Information as power. = Aslib Proceedings, 31. köt. 1. sz. 1979. p. 16–20./

(Györe Pál)

